

Н. О. ДАВИДОВА

Наталія Олександрівна Давидова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Університету сучасних знань

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОСВІТИ В США

Сполучені Штати є взірцем для побудови системи інституцій освіти, зокрема вищої освіти, оскільки тут за багатьма міжнародними рейтингами знаходиться більше половини зі 100 найкращих університетів світу. Актуальним є порівняння українського та американського досвіду регулювання відносин у сфері освіти та запозичення позитивних напрацювань. Конституція України містить декілька норм, що регулюють відносини у сфері освіти, зокрема, ст. 53 (право на освіту та обов'язок отримати повну загальну середню освіту), ст. 92 (виключно законами визначаються засади регулювання освіти), ст. 116 (Кабінет Міністрів забезпечує проведення політики у сфері освіти). Конституція США не містить жодного положення, яке б прямо згадувало про освіту, але вона істотно впливає на формування правового поля цієї сфери.

Дослідженню Конституції США присвятили свої роботи такі вчені, як В. О. Власихин, О. А. Жидков, В. І. Лафітський, А. А. Мішин, Н. В. Пильгун, В. Н. Сафонов, В. І. Шишкін, але на пострадянському просторі немає спеціальних робіт, у яких висвітлювалось би регулювання відносин у сфері освіти. Серед американських колег, які займалися питанням конституційного регулювання у сфері освіти, слід назвати К. Александера, Т. Гарфілда, У. Капліна, Б. Лі, Р. Смола, М. Прейре, Д. Фельмана та М. Юдофа.

Метою статті є аналіз положень Конституції Сполучених Штатів, що формують правове поле у сфері освіти, та їх тлумачення Верховним Судом.

Конституції (федеральна та окремих штатів) є основним джерелом, що визначає природу й межі урядової влади і гарантує захист прав громадян від свавілля з боку федеральних органів влади та органів влади штату. Федеральна Конституція не має положень, що прямо регулюють освітні відносини, але її положення часто застосовуються судами при вирішенні спорів у сфері вищої освіти. Зокрема, це Перша поправка про громадянські та релігійні права; Четверта поправка про недоторканність особистості, помешкання, особистих паперів і майна; П'ята та Чотирнадцята поправки про належну правову процедуру та рівний захист законом.

Огляд положень Конституції, що впливають на учасників навчально-виховного процесу. Перша поправка* містить декілька положень, що стосуються сфери освіти, зокрема, право на свободу слова та право на свободу віросповідання. Усі учасники навчально-виховного процесу (студенти, викладачі та адміністратори освітньої інституції) мають право на свободу слова, на яке посилюється при обґрунтуванні конституційних засад права на академічну свободу. Як і всі інші поправки, Перша поправка створювалась з метою захисту громадян від свавілля конгресу та інших федеральних органів влади. Цілий ряд рішень Верховного Суду визнали, що обов'язок по забезпеченню прав з Білля про права покладається також на органи влади штатів та місцеві органи влади.

Четверта поправка** має значення при оскарженні обшуку особистих шаф студентів в університеті, обшуку кімнат в гуртожитку, обшуку автомобіля на стоянці університету, перевірка крові чи урини у студентів на наявність наркотичних речовин та інші інциденти, що пов'язані із приватністю та її межами.

П'ята поправка*** передбачає захист приватних осіб від незаконних дій з боку органів федеральної влади: позбавити особу життя, свободи чи власності можна тільки в результаті належної правової процедури.

Чотирнадцята поправка****, містить клаузулу про «належну правову процедуру», була додана після Громадянської війни передусім з метою захисту прав нещодавно звільнених рабів. На сучасному етапі ця поправка широко тлумачиться та розглядається як така, що надає цілий ряд матеріальних та процесуальних прав. Основний акцент робиться не на забороні позбавлення особи життя, свободи чи власності, а на дотриманні процесуального порядку такого позбавлення. У сфері вищої освіти це положення найчастіше застосовується для оскарження застосування дисциплінарних санкцій до студента та для оскарження звільнення чи відсутності просування по службі викладача. Судова практика відносить до змісту «належної правової про-

© Н. О. Давидова, 2014

* Поправка I. Конгрес не видає законів, які стосуються впровадження релігії чи забороняють вільно сповідувати її; або які обмежують свободу слова, друку чи права народу на мирні зібрання і звернення до уряду з проханням задовольнити скарги.

** Поправка IV. Право людей на недоторканність особистості, помешкання, особистих паперів і майна не можна порушувати безпідставними обшуками й арештами; ордер на обшук і арешт має видаватися лише на достатній підставі, засвідченій присягою або урочистою обіцянкою, і має докладно вказувати місце обшуку, осіб і речі, які підлягають арешту.

*** Поправка V. ... жодну особу не можна позбавити життя, свободи чи власності без належної правової процедури...

**** Поправка XIV. Розділ 1. ... жоден штат не може позбавити якусь особу життя, свободи чи власності без належної правової процедури, як і не може відмовити жодній особі, що підлягає його юрисдикції, у рівному захисті законом.

цедури» і матеріальний компонент. У сфері освіти це найчастіше права, пов'язані із проживанням у гуртожитку (право на одруження, право спільного проживання членів сім'ї другого і далі ступеня споріднення, створення сім'ї особами однієї статі¹), студентською програмою захисту здоров'я (доступ до контрацептивів та право на аборт).

Інший важливий аспект Чотирнадцятої поправки – забезпечення «рівного захисту законом». Ці спори виникають, коли освітня інституція надає переваги певним соціальним групам у вступі на навчання, при наданні позик на оплату навчання, при прийнятті викладача на роботу, використовуючи при цьому такі дискримінаційні ознаки, як раса, етнічне походження, стать, релігійні переконання, час президентства в Сполучених Штатах чи в окремому штаті². Поширеним випадком застосування клаузули про рівний захист законом у сфері освіти є програми компенсаційної дискримінації, тобто дії, спрямовані на підтримку раніше дискримінованих груп шляхом надання їм пільг і переваг.

Чи має право Конгрес регулювати відносини у сфері освіти?

Конституція делегує частину повноважень федеральному уряду та зберігає інші за урядом штату чи за народом*. Цей принцип залишкових повноважень проявляється в тому, що регулювання відносин у сфері освіти в основному не належить до компетенції федерального уряду: державні інституції залишаються під юрисдикцією уряду штату, а приватні – під впливом приватних фізичних осіб або корпорацій. Деякі конституції штатів закріплюють організаційну структуру публічних навчальних закладів; в інших конституціях повноваження впровадити систему навчальних закладів передано легіслатурам або органам виконавчої влади. Декілька штатів реалізували залишкові повноваження та заснували публічні інституції вищої освіти. Двадцять сім штатів прямо зазначили це право в своїх конституціях³. І Верховний Суд США, і суди штатів послідовно визнавали, що регулювання відносин у сфері освіти належить до компетенції штату⁴. Більшість федеральних законодавчих актів, що приймаються у сфері освіти, аргументуються посиланням на п. 3 Розділу 8 ст. 1 Конституції, згідно з яким «Конгрес має повноваження... регулювати торгівлю... між окремими штатами...». Прихильники того, що Конгрес може встановлювати норми для регулювання відносин у сфері освіти, пояснюють це тим, що та чи інша федеральна норма з освітнього права має опосередкований вплив на економіку. На щастя, Верховний Суд припинив таку хибну практику. До найбільш яскравих рішень з цього питання належать справи *United States v. Alfonso D. Lopez*⁵ та *United States v. Morrison*⁶. У рішенні *United States v. Alfonso D. Lopez* старшокласник Альфонсо Лопез приніс до школи револьвер. Адміністрація звинуватила учня в порушенні федерального Акта про заборону зброї у школі від 1990 року⁷. Альфонсо Лопез просив суд закрити справу та тій підставі, що Акт про заборону зброї у школі є неконституційним, оскільки конгрес (як федеральний орган законодавчої влади) не має повноважень для регулювання відносин у сфері освіти. Уряд США наполягав, що Акт має вплив на економіку та торгівлю між штатами і що конгрес мав право прийняти акт в межах клаузули про «міжштатну торгівлю». Володіння зброєю в освітньому середовищі призведе з високою мірою вірогідності до насильницького злочину, що, у свою чергу, вплине на економіку в два способи. По-перше, насильницькі злочини спричиняють матеріальні збитки та зайві витрати, зокрема, збільшуються страхові платежі. По-друге, зменшується бажання громадян подорожувати в регіон, що має високу злочинність та є небезпечним. Уряд також говорив, що наявність зброї в освітній інституції призводить до залякування студентів та відволікає їх від навчального процесу, знижує результати навчання та в результаті призводить до послаблення національної економіки, оскільки очевидно, що освіта є важливим елементом національного фінансового здоров'я.

Альфонсо Лопез вважав, що володіння зброєю поблизу освітньої установи не є економічною діяльністю та не має істотного впливу на торгівлю між штатами. Федеральний орган законодавчої влади не має компетенції для регулювання відносин, що стосуються державної освіти, тобто відносин, які належать до компетенції органів влади штату.

Суд першої інстанції дійшов висновку, що Конгрес мав такі повноваження, оскільки діяльність початкової, середньої та старшої школи впливає на торгівлю між штатами. Апеляційна інстанція та Верховний Суд визнали відсутність у Конгресу повноважень приймати Акт про заборону зброї у школі, оскільки зброя у школі настільки слабо впливає на торгівлю між штатами, що цей причинно-наслідковий зв'язок непомітний. Якщо визнати наявність такого зв'язку, то клаузула про «міжштатну торгівлю» є такою, що не має меж. Голова Суду Вільям Ренквіст, готуючи текст рішення, визначив три категорії випадків, в яких клаузула про «міжштатну торгівлю» виправдовує прийняття Конгресом законодавчого акта: регулювання торгівельних каналів між штатами; регулювання інструментарію міжштатної торгівлі; регулювання діяльності, що істотно впливає на міжштатну торгівлю. Володіння зброєю не є істотним у цьому розумінні. Справа *United States v. Alfonso D. Lopez* має велике правове значення, оскільки вона вперше змінила тренд судової підтримки проведення демаркаційної лінії між повноваженнями федерації та штатів зі зсувом її в бік штатів. Вільям Ренквіст писав, що Верховний Суд тривалий час підтримував федеральну владу, яка узурпувала владу штатів з цілого ряду питань шляхом занадто широкого тлумачення своїх повноважень.

У справі *United States v. Morrison* Верховний Суд визнав частину Акта про насильство проти жінок від 1994 р.⁸ неконституційним, оскільки Конгрес перевищив свої повноваження та вийшов за межі клаузули про «міжштатну торгівлю» під час його прийняття. Акт про насильство проти жінок закріплював цивільно-пра-

* Поправка X. Повноваження, не передані цією Конституцією Сполученим Штатам, ані не заборонені нею штатам, зберігаються відповідно за штатами чи за народом.

вову відповідальність за насильство проти жінок, навіть якщо особу не було притягнуто до кримінальної відповідальності. Крісті Брзонкала, першокурсниця Політехнічного інституту Вірджинія, заявила про словесну образу та згвалтування з боку Антоніо Соррісон та Джеймса Крафорда. Суд присяжних не знайшов достатніх доказів для обвинувачення чоловіків, тоді місс Брзонкала подала позов, посилаючись на Акт про насильство проти жінок. Уряд знову аргументував свою позицію, що Акт про насильство жінок впливає на торгівлю між штатами, а Конгрес уповноважений регулювати це питання. Верховний Суд визнав неконституційним ту частину Акта, що давала можливість захищати жертви права в федеральному суді. Економічний ефект від злочинів проти жінок є настільки незначним, що причинно-наслідковий зв'язок між злочином та торгівлею між штатами відсутній. На думку суду, Конгрес перевищив свої повноваження, закріплені в п. 3 Розділу 8 ст. 1 Конституції щодо можливості приймати закони про «міжштатну торгівлю». Треба чітко розрізняти межі повноважень федерального органу владу та органу влади штату: втручання одного в повноваження іншого призведе до конфлікту інтересів. Суддя Кларенс Томас зазначає в рішенні: «Конгрес... привласнив повноваження штатів під виглядом того, що він регулює торгівлю між штатами»⁹.

Отже, сучасною тенденцією є визнання хибною практику Конгресу приймати законодавчі акти з метою регулювання відносин у сфері освіти, аргументуючи це п. 3 Розділу 8 ст. 1 Конституції. Ті приклади судової практики, що проаналізовані вище, демонструють відсутність зв'язку між регулюванням освітніх відносин та регулюванням торгівлі між окремими штатами.

Коло суб'єктів, від порушень яких захищає Конституція. Аналізуючи положення федеральної Конституції в контексті її застосування в сфері освіти, слід звернути увагу на коло суб'єктів права, від дій яких цей документ захищає. Конституція США прямо забезпечує захист громадян тільки від дій держави, що представлена федеральною владою або владою штату. Отже, головне питання у кожній справі, яка стосується конституційних прав осіб, полягає у тому, чи можна особу, що порушила право, вважати «представником штату», а поведінку – «діями штату». Також викликає інтерес, як бути з порушенням конституційних прав (на свободу слова, вільне віросповідання, належну правову процедуру, рівний захист законом) з боку приватних фізичних та юридичних осіб, які не представляють владу? Чи повинен приватний університет надавати своїм викладачам та студентам такі ж права, що передбачені Конституцією для викладачів та студентів державних освітніх інституцій? Для вирішення цих питань необхідно звернутись до конституційно-правової концепції «державні дії». Її зміст не є чітко визначений ані на рівні Конституції, ані на рівні судових прецедентів. Для з'ясування орієнтовних меж поняття «державна дія», що вчиняється приватними суб'єктами, слід звернутись до декількох рішень Верховного Суду.

1. У справі *Marsh v. Alabama*¹⁰ було визнано, що право на свободу слова не може бути обмежено в селищі, що є приватною власністю, оскільки тротуари (де розповсюджувалась релігійна література) є публічним місцем. Дії адміністрації селища були визнані «державними діями», а тому на них поширюється Конституція, зокрема Перша поправка.

2. У справі *Shelley v. Kraemer*¹¹ Верховний Суд постановив, що звернення приватної особи до судових органів для примусового виконання цивільно-правового договору є втручанням держави. Судовий розгляд справи є по суті державними діями. Суть спору зводилась до такого. У 1945 р. афроамериканська сім'я Шеллі придбала будинок у штаті Міссурі. Під час укладання угоди вони не знали, що з 1911 р. діє приватний договір, що забороняє продаж нерухомості у цьому регіоні «особам негритьянської та монголоїдної раси». Луїз Крамер, який жив у десяти кварталах, подав позов про виселення сім'ї Шеллі на підставі їх расової належності. Верховний Суд визнав договір 1911 р. конституційним, тобто таким, що не порушує принципу рівності перед законом.

Суд зазначив, що договір є домовленістю між приватними особами і може містити положення про те, яким категоріям осіб можна продавати нерухомість. Однак такий договір не може бути виконаний примусово на підставі рішення суду, оскільки судові органи – це представники держави, а державні дії не можуть дискримінувати суб'єктів за ознакою раси. Справа *Shelley v. Kraemer* має більш широкий зміст, ніж тільки питання расової дискримінації. У цьому рішенні державною визнається будь-яка дія, що підлягає примусовому виконанню за рішенням суду штату з приватного питання.

Таким чином, всі цивільно-правові договори та інші відносини між приватними особами, безумовно, стають предметом регулювання Конституції США. Таке широке тлумачення «державних дій» дає можливість поширити захист конституційних прав не тільки від представників федеральної влади і влади штату, а й від приватних осіб¹².

3. У справі *Rendell-Baker v. Kohn*¹³ позивач Рендел-Бейкер працював радником в приватній школі, в якій навчались діти з алкогольною та наркотичною залежністю. Бюджет школи складався на 10 % з приватних надходжень та на 90 % з дотацій бюджету штату. Адміністрація школи звільнила позивача за його висловлювання про політику навчального закладу. Містер Рендел-Бейкер оскаржив звільнення, посилаючись на порушення його права на свободу слова. Верховний Суд став на позицію відповідача і не визнав дії школи як такі, що є державними. Лише виконання державної функції та фінансування з бюджету штату не є достатнім для поширення статусу «представник штату» на освітню інституцію. Висновки справи *Rendell-Baker v. Kohn* були такими: 1) приватна школа не виконує «публічні функції», тому що освіта у старшій школі може надаватись як державними, так і приватними освітніми інституціями; 2) фінансування з державного бюджету не є достатнім для визнання допомоги штату такою, що є істотною; 3) втручання уряду у справи школи було незначним, оскільки законодавчі акти штату не регулюють відносини у сфері приватної освіти, навпа-

ки, «активне регулювання шкіл взагалі показувало малий інтерес до особового складу приватних шкіл»¹⁴; 4) школа не мала симбіотичних або спільних відносин з урядом, тому що її фінансові стосунки з штатом не відрізняються від стосунків штату з іншими підрядниками¹⁵. Тобто, суд прирівняв приватну освітню інституцію з іншими надавачами послуг, які замовляє уряд для суспільного блага, зокрема, компаніями з будівництву мостів, доріг, дамб, кораблів або підводних човнів. Дії приватних підрядників не стають «державними діями» лише через їх істотну (а іноді повну) зайнятість у виконанні державних замовлень. Ми погоджуємось, що кожен з чотирьох висновків Верховного Суду у цій справі є дискусійним¹⁶.

4. У справі *Burton v. Wilmington Parking Authority*¹⁷ містеру Бартону та п'яти іншим афроамериканцям було відмовлено в обслуговуванні в кафе міста Вілмінгтон (штат Делавер) на підставі расової дискримінації. Позивач оскаржив дії кафе на тій підставі, що було порушено клаузулу Чотирнадцятої поправки про рівний захист законом. Він вважав, що, оскільки кафе мало в оренді земельну ділянку державної форми власності, то воно діяло як «представник штату». Верховний Суд погодився, що передача в оренду публічної власності є достатньою причетністю штату для того, щоб віднести дії кафе до «державних дій».

5. У справі *Brentwood Academy v. Tennessee Secondary School Athletic Association*¹⁸ приватна неприбуткова атлетична спілка, переважна більшість членів якої були державні школи штату, вважалася суб'єктом, що діє від імені штату, коли на її члена за порушення прав спілки наклали дисциплінарне стягнення, оскільки він був тісно «вплутаний» у справи штату. Державні службовці штату з питань освіти засідали на комісіях Спілки як члени без права голосу, а штат дозволяв працівникам Спілки долучатися до їх системи пенсійного забезпечення.

Якщо звузити тлумачення поняття «державні дії» лише до сфери освіти, то увагу слід звернути на справу *Krynicky v. University of Pittsburgh*¹⁹, в якій Апеляційний суд третього округу визнав, що уряд штату Пенсільванія був настільки взаємопов'язаний із університетом Пітсбурга, що освітня інституція стала тотожна державі. Аргументом суду було те, що уряд призначав третину складу правління університету, а також те, що «приватні університети в Пенсільванії це не тільки приватні підрядники, що виконують роботу для уряду; ... вони не тільки отримують фінансування та підпорядковуються законодавству штату, вони є також посередницьким агентством штату»²⁰.

У зв'язку із відсутністю сталої судової практики у питанні відмежування приватної та публічної поведінки приватної особи складно передбачити, хто з приватних осіб буде визнана такою, що діє від імені штату. Можна лише спрогнозувати, що дії державних навчальних закладів є однозначно державними, а щодо приватних освітніх установ, то з великим ступенем вірогідності можна припустити, що вони також діють від імені штату.

Таким чином, можна зробити висновок, що Перша, Четверта, П'ята та Чотирнадцята поправки Білля про права здійснюють відчутний вплив на формування правового поля у сфері американської освіти. Конгрес має обмежені законодавчі повноваження (лише ті, що прямо зазначені в Конституції), а регулювання відносин у сфері освіти за залишковим принципом віднесено до компетенції штатів. Конституція надає захист учасникам навчально-виховного процесу тільки від порушень з боку представників федеральних органів влади, органів влади штатів та інших «представників держави», але не від приватних осіб.

¹ Рішення Верховного Суду США у справі *Lawrence v. Texas*, 539 U.S. 558 (2003).

² Рішення Верховного Суду США у справі *Sáenz v. Roe*, 526 U.S. 489 (1999).

³ *College and University Law* by Kern Alexander, Erwin S. Solomon. – Charlottesville, Virginia: The Michie Company Law Publishers, 1972. – 776 p. – P. 26.

⁴ *Federal Control of Public Education: A Critical Appraisal* / by Dawson W. Hales : Literary Licensing, LLC, 2012. – 160 p. – P. 49.

⁵ Рішення Верховного Суду США у справі *United States v. Alfonso D. Lopez, Jr.*, 514 U.S. 549 (1995).

⁶ Рішення Верховного Суду США у справі *United States v. Morrison*, 529 U.S. 598 (2000).

⁷ *The Gun-Free School Zones Act*. 18 U.S.C. ch. 44 § 922 et seq.

⁸ *The Violence Against Women Act of 1994*. 42 U.S.C. § 13981.

⁹ Рішення Верховного Суду США у справі *United States v. Morrison*, 529 U.S. 598 (2000).

¹⁰ Рішення Верховного Суду США у справі *Marsh v. Alabama*, 326 U.S. 501 (1946).

¹¹ Рішення Верховного Суду США у справі *Shelley v. Kraemer*, 334 U.S. 1 (1948).

¹² Давидова Н. О. Сімейні особисті немайнові права в США / Н. О. Давидова // *Право України*. – 2012. – № 7. – С. 194.

¹³ Рішення Верховного Суду США у справі *Rendell-Baker v. Kohn*, 457 U.S. 830 (1982).

¹⁴ Там само. – С. 840–841.

¹⁵ Там само.

¹⁶ *Michael Prairie, Timothy Garfield. College and School Law: Analysis, Prevention, and Forms* / Nancy L. Herbst: American Bar Association, 2010. – 659 p. – P. 25.

¹⁷ *Burton v. Wilmington Parking Authority*, 365 U.S. 715 (1961).

¹⁸ *Brentwood Academy v. Tennessee Secondary School Athletic Association*, 535 U.S. 971 (2002).

¹⁹ Рішення Верховного Суду США у справі *Krynicky v. University of Pittsburgh*, 742 F.2d 94 (3rd Cir. 1984).

²⁰ Там само. – С. 101–103.

Резюме

Давидова Н. О. Конституційно-правове регулювання відносин у сфері освіти в США.

У статті розглядаються американські конституційно-правові засади регулювання відносин у сфері освіти. Конституція США не містить норм, що прямо стосуються освітніх інституцій, але Четверта, П'ята та Чотирнадцята поправки Білья здійснюють істотний вплив на освітні відносини. Конституція відносить за загальним правилом регулювання відносин у сфері освіти до компетенції легіслатур штатів, а не Конгресу.

Ключові слова: Конституція США, Перша поправка, право на свободу слова, належна правова процедура, рівний захист законом, освіта, право на освіту.

Резюме

Давыдова Н. А. Конституционно-правовое регулирование отношений в сфере образования в США.

В статье рассматриваются американские конституционно-правовые основы регулирования отношений в сфере образования. Конституция США не содержит норм, которые напрямую касаются образовательных институций, но Четвёртая, Пятая и Четырнадцатая поправки Билля о правах осуществляют существенное влияние на образовательные отношения. Конституция относит, по общему правилу, регулирование отношений в сфере образования к компетенции легислатур штатов, а не Конгресса.

Ключевые слова: Конституция США, Первая поправка, свобода слова, надлежащая правовая процедура, равная защита законом, образование, право на образование.

Summary

Davydova N. Constitutional regulation of relationships in education sphere in the USA.

The article reviews the fundamentals of American constitutional law and regulations of relationships in education. The U.S. Constitution does not contain any norms that directly influence educational institutions, but the First, Fifth and Fourteenth Amendments do apply, to substantial extent, to the relationships in education. By the prevailing standard, the Constitution refers the regulation of educational relationship to the state legislature rather than the Congress, leaving the educational law predominantly on the States rather than Federal level.

Key words: Constitution of the USA, First Amendment, freedom of speech, due process, equal protection of the laws, education, right to education.

УДК 341.17+341.181

С. П. КУБІЄВИЧ

Сергій Петрович Кубієвич, кандидат юридичних наук, доцент Івано-Франківської філії Міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У РАМКАХ ОРГАНІЗАЦІЇ З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ (ОБСЄ)

Впритул до кінця 80-х років ХХ ст. і особливо у період холодної війни можливості участі як ООН, так і регіональних організацій у вирішенні регіональних конфліктів були істотно обмежені існуючою кон'юнктурою світового правопорядку. З розпадом біполярної моделі міжнародних відносин діяльність міжнародних організацій значно активізувалась, особливо в частині попередження та вирішення міжнародних спорів.

З цією метою пропонуємо розглянути етапи формування й особливості врегулювання спорів у рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі та з'ясувати важливість її превентивних механізмів і засобів для усієї системи мирного вирішення міжнародних спорів

З огляду на це слід вважати, що перший етап, який був пов'язаний з відмовою від двосторонньої і переходу до багатосторонньої системи європейської безпеки – це 70-і роки ХХ століття. На цей період саме припадає початок діалогу стосовно скликання Ради із безпеки і співробітництва у Європі (далі – НБСЄ). З цього приводу слушним є висловлювання юриста-міжнародника Л. Калфіша, який зауважив, що у протистоянні Захід-Схід одним із основних завдань НБСЄ стала стабілізація відносин з метою забезпечення мінімального миру та безпеки на континенті¹.

Основною для створення механізму мирного вирішення спорів було підписання Заключного акта НБСЄ 1975 р., в якому з-поміж інших принципів було закріплено принцип заборони застосування сили або погрози нею та принцип мирного вирішення спорів. Не применшуючи значення інших основних принципів міжнародного права, необхідно зазначити, що саме ці два принципи мають ключове значення у створенні основ європейської моделі безпеки, механізму мирного вирішення спорів. Важливу роль у появі принципу мирного вирішення спорів у Заключному акті НБСЄ відіграв перший проект Федерального політичного департаменту